

СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ ХАСАНА ТАУФІКА (1943–2014)

30 червня 2014 р. на сімдесят першому році передчасно пішов із життя талановитий єгипетський поет, журналіст, літературний критик і суспільний діяч Хасан Тауфік. Довгі роки арабський письменник був другом та палким прихильником України, її історії, літератури, культурних традицій; декілька разів відвідував Київ.

Народився Хасан Тауфік у Каїрі 31 серпня 1943 року. У 1965 р. закінчив філологічний факультет Каїрського університету, діставши ступінь бакалавра, а згодом, у 1978 р., – диплом магістра. Поетичний дебют Х. Тауфіка припав на 1969 рік, коли світ побачила збірка віршів під назвою “Кров у садах”. Перша літературно-критична стаття, “Основні тенденції у вільному вірші”, була написана невдовзі по закінченню університету, у 1970-му.

У 1966 р. Хасан Тауфік стає членом Спілки письменників Єгипту, через рік вступає до лав письменницького гуртка в Каїрі, а з 1971 року починає свою діяльність у Спілці нової літератури Каїра. Визнання приходить до Х. Тауфіка через 20 років: у 1990 і 1991 рр. поет здобуває дві почесні літературні нагороди – Державну премію Єгипту за найкращу поетичну збірку та Міжнародну премію імені Абдель‘азіза Сауда аль-Бабтейна за найкращу касиду.

На сьогодні літературно-критична спадщина Х. Тауфіка представлена понад 15 поетичними збірками, більш ніж 20 статтями з філології, двома збірками макама – традиційних арабських шахрайських новел – та кількома десятками есе в різних близькосхідних періодичних виданнях, передусім катарській газеті “Аш-Шарк”, де письменник вів окрему колонку, присвячену питанням культури, літератури, мистецтва, суспільній проблематиці.

До поетичних збірок Хасана Тауфіка належать: “Кров у садах” (1969), “Люблю казати ні” (1971), “Любовні поеми” (1974), “Коли мрія стає мечем” (1978), “В очікуванні прийдешнього” (1989), “Історія потопу: від Ноя до піратів” (1989), “Її обличчя – поема, яка не закінчується” (1989), “Те, що побачив Синдбад” (1991), “Лейла кохає Лейлу” (1996), “Вибрані поетичні твори” (1998), “Я кохав двох” (1999), “Багдад, що зрадив мені” (2004), “Трояндовий блиск” (2005), “Людино, я люблю тебе!” (2008), “Немає місця жертвам революції” (2012).

З-поміж критичного доробку письменника на особливу увагу заслуговують такі статті: “Основні тенденції у вільному вірші” (1970), “Ібрагім Нагі: забуті касиди”

(1978), “Поезія Бадра Шакера ас-Саййаба: змістовий та формальний аспекти” (1979), “Зів’ялі квіти: невідомі касиди Саййаба” (1980), “Гамаль Абдель Насер – лідер у серцях поетів” (1996), “Ібрагім Нагі. Повне зібрання творів” (1996), “Подорожі закоханого поета” (2001), “Вибрана творчість арабських поетів ХХ ст.: поети Катару” (2002), “Нові подорожі на крилах кохання і поезії” (2003).

Тематично віршовану спадщину Х. Тауфіка можна розділити на декілька пластів (за хронологією): цикл касид-алюзій на творчість доісламських поетів, передусім Імрулькайса (V ст.) та Антари ібн Шаддада (525–608); обігрування сюжетів узритської лірики – історії кохання Маджнуна і Лейли; апелювання до доробку відомого аббасидського поета Мутанаббі (915–965); ремінісценції з “Тисячі й однієї ночі” (історія Синдбада); соціально-патріотична риторика, присвячена подіям в історії Єгипту та Арабського світу ХХ ст., зокрема Єгипетській революції 1952 р. та арабо-ізраїльській війні 1967 р. Окреме місце у творчості поета займає любовна лірика: так, літературний псевдонім Х. Тауфіка Маджнун аль-Араб – вказівка на популярну і загальновідому на всьому Близькому Сході автобіографічну історію кохання Кайса ібн аль-Мулявваху – поета Омейядської доби (661–750), визнаного майстра жанру “газель”.

Доробок Х. Тауфіка високо оцінено не лише в Єгипті, Катарі та інших країнах Сходу. В Україні йому присвячено такі дослідження, як: “Літературна генералізація у макамах Хасана Тауфіка” (2007), «“Трояндовий блиск” Хасана Тауфіка як конкретно-історичний варіант поетичного слова у новітній арабській літературі» (2007), “Актуалізація арабської вільної поезії у творчості Хасана Тауфіка” (2010), “Поетичний доробок Хасана Тауфіка у контексті новітньої літератури Єгипту” (2012), “Інтертекстуальність у поезії Хасана Тауфіка” (2013).

Україна для Хасана Тауфіка – це не лише країна, в якій сучасні європейські цінності органічно поєдналися з давніми духовними традиціями Сходу, на чому поет завжди наголошував. Після відвідин Києва та спілкування з українськими сходознавцями Х. Тауфік щиро зацікавився розвитком вітчизняної арабістики. В інтерв’ю “Душа в українця – східна”¹ для тижневика “Персонал Плюс” Хасан Тауфік підкреслює: “Хочу, щоб між нашими країнами виникла справжня співпраця не тільки в галузі мови, а й у галузі міжкультурного обміну. Наприклад, досі видатних українських письменників не перекладено арабською, тоді як багато російських письменників уже перекладено, і не раз. І ця проблема мене дуже турбує. Такого великого поета, як Тарас Шевченко, й досі не переклали...”; “Ми хочемо, щоб була справжня співпраця у цій галузі. Я бажаю студентам-арабістам в Україні, щоб вони, вивчивши мову... подумали над зведенням мостів співпраці між Україною й Арабським світом”.

Нам залишається лише додати, що Тараса Шевченка на арабську все ж перекладали. Згадаємо ліванського письменника і літературного критика Михайла Нуайме (1889–1988), який з 1906-го по 1911 рік навчався в Полтавській духовній семінарії, а в 1910 р. переклав Шевченків “Заповіт”. Пам’ятав це і Хасан Тауфік. Саме завдяки своїй обізнаності з українською літературою єгипетський поет як ніхто інший розумів, скільки ще потрібно зробити, аби продовжувати діалог культур між Україною та Сходом.

Хасан Тауфік не лише учасник літературного процесу Єгипту та Катару (останні 30 років свого життя поет провів між Каїром і Дохою, працюючи в газетах “Ар-Рая” та “Аш-Шарк”), це передусім соціальний критик, патріот своєї Батьківщини та гуманіст. У тому ж інтерв’ю письменник наголошував: “Я сказав, що Україна – європейська держава, але в її народі східна душа. Я намагався знайти причину, чому під час розмови з українцями здається, ніби спілкуюся з арабами. І це попри

¹ <http://www.personal-plus.net/170/685.html> – Х. Тауфік: “Душа в українця – східна”.

незнання мови”. Характерними є судження Хасана Тауфіка про соціальну роль поета і митця: «У суспільствах, які потерпають від внутрішньої тиранії і колонізації, поетове перо має бути зброєю. У таких суспільствах поету необхідно бути “озброєним”, щоб привертати увагу народу до насущних проблем».

Зі смертю Хасана Тауфіка духовий світ втратив не лише талановитого арабсько-го поета, палкого прихильника України, майстерного літературного критика та досвідченого журналіста. Не стало в першу чергу Людини, яка головною своєю метою вбачала любов до ближнього, пізнання навколишнього світу за допомогою творчості, а також боротьбу із суспільними вадами. Це знайшло своє відображення і в останній статті Х. Тауфіка від 19 червня 2014 року, що з’явилася на сторінках “Аш-Шарк” незадовго до смерті автора і називалася “Егоїзм – те, що заважає нам досягнути нашої мети”². Наскрізним мотивом есе можна назвати заклик до єдності, необхідність подолати розбрат, який у суспільстві проявляється навіть на рівні однієї професійної групи: “...Нечасто можна знайти лікаря, який схвально відгукнеться про свого колегу, так само як важко буде натрапити на інженера, який би добровільно визнавав першість за своїм товаришем. Разом з тим, щоб досягти наших цілей, нам потрібно побороти розбрат і працювати над вирішенням спільних проблем разом, а не наперекір одне одному”.

Працюючи на ниві публіцистики, Хасан Тауфік до останнього дня свого життя залишався Поетом. У цьому ж есе він апелював до як мінімум тисячолітнього досвіду арабської нації, проводячи паралелі між підходами до вирішення наболілих проблем сьогодення та інструментами, якими послуговувалися славетні попередники сучасних арабів: “Усі ми знаємо, що поетичні баталії з обов’язковим висміюванням своїх конкурентів та одночасним прославленням власних чеснот були неодмінною складовою арабської класичної поезії. Навіть Мутанаббі відомий нам не в останню чергу тому, що він був у цьому найкращий. Але від часів Мутанаббі минуло тисячоліття, і наші сьогоденні виклики змушують нас переосмислити подібний досвід”. Чи не тому Хасан Тауфік так зріднився з Україною і завжди казав, що душа в нас – східна?

Хасан Тауфік був другом українців не лише духовно. Вже понад десять років Катарський університет у м. Доха залучає наших студентів до програми вивчення арабської мови для іноземців. Працюючи в катарській газеті, єгипетський поет до останнього часу знаходив можливість для зустрічі з українськими арабістами. Письменник допомагав студентам зорієнтуватися в новому для них середовищі, надавав всебічну підтримку – від сприяння у знайомстві з видатними катарськими та єгипетськими інтелектуалами до вирішення побутових та транспортних проблем, ознайомлення з місцевими звичаями та визначними місцями.

Через підтримку прагнення українських сходознавців пізнати Арабський світ Хасан Тауфік обстоював і особисті переконання. У передмові до поетичної збірки “Історія потопу: від Ноя до піратів” (1998) автор цитує гасло свого видатного співвітчизника Таги Хусейна (1889–1973): “Освіта – це така ж необхідність, як вода і повітря”. До кінця життя Хасан Тауфік був апологетом цього гасла, підкреслюючи, що одним із найважливіших плодів Єгипетської революції 1952 р. стала можливість отримання безкоштовної освіти представниками різних суспільних верств.

Події останніх кількох років в Арабському світі також не залишали Х. Тауфіка байдужим. І якби єгипетський поет мав бодай ще одну змогу відвідати сьогоденню Україну, він зміг би знайти чимало підтверджень тому, що між арабами та українцями насправді набагато більше спільного, ніж прийнято вважати.

С. В. Рибалкін

² <http://www.al-sharq.com/news/details/248500> – حسن توفيق: الأنا وحدها لا تصنع ما نريده لنا